

Kitabxanalarda informasiya texnologiyalarının tətbiqi

XXI yüzillik kitabxanaların qarşısında çox böyük həyati əhəmiyyət kəsb edən yeni bir vəzifə-informasiya xidmətinin təşkilli vəzifəsini qoymuşdur. Cəmiyyətin iqtisadi, sosial-siyasi və mədəni həyatına çox ciddi təsir göstərən informasiya xidməti ənənəvi kitabxana xidmətindən, oxucu tələbatının daha dolğun və operativ ödənilməsi baxımından fərqlənən yeni xidmət növüdür.

informasiya xidmətinin məqsədi və vəzifələrini dərk etmək, məzmununu açmaq üçün onun yaranmasına və formalaşmasına təsir göstərən informasiya cəmiyyətinin mahiyyətini açmaq, strukturunu dərinləndirib təhlil edib öyrənmək həqiqəti qaçılmazdır. Ölkənin informasiyalaşdırılması yolu ilə informasiya cəmiyyətinin formalaşması təşkilati, sosial-iqtisadi, elmi-texniki, siyasi amillərə malik olan prosesdir (6. s. 69).

Kitabxanaların informasiyalaşdırılması dedikdə, kitabxana işinə informasiya texnologiyalarının tətbiqi, elektron kataloqların yaradılması, ənənəvi kitabxana proseslərinin avtomatlaşması nəzərdə tutulur. Bunun üçün Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemlərinin tətbiqi ön plana çəkilir.

Dövlət başçısının 2005-ci ildə "Elektron Azərbaycan" və 2008-ci ildə "Azərbaycan Respublika kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı" haqqında sərəncamları Respublikada kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması, elmi-mədəni sərvətlərdən hərtərəfli istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, cəmiyyətin informasiya təminatının artırılması, eləcə də Azərbaycan kitabxanalarının dünya informasiya məkanına daxil olmasının təmin edilməsi istiqamətində atılan bir addımdır (7. s. 13).

"Cəmiyyətdə böyük elmi-texniki tərəqqi baş verdikcə, sivilizasiya mürəkkəbləş-

dikcə, sənəd informasiyasına olan tələbat daha da çoxalmış, müxtəlif formalar kəsb etmiş, daha geniş istifadəçi dairəsinə xidmət etməyə başlamışdır" - görkəmli kitabxanasına alim A. Xələfovun bu fikirlərinə istinad edərək qeyd etmək olar ki, informasiya axınının çoxaldığı müasir dünyada, bəşəriyyətin informasiya əsrinə qədəm qoyduğu dövrdə elmi-texniki, sosial-siyasi, mədəni sahələrdə olan yeniliklər, cəmiyyətin tam şəkildə informasiyalaşdırılması, milli, mədəni dəyərlərimizin, tariximizin qorunmasında, fundamental elmin inkişafında elektron kitabxanaların rolu çox böyükdür. Elektron kitabxana kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılmasının modernləşdirilməsi, veb-saytların yaranması, elektron-kataloq, elektron-kitabxana, beynəlxalq informasiya mübadiləsinin aparılması və sair prosesləri özündə əks etdirir. Bu baxımdan onun Azərbaycanda biliklər iqtisadiyyatının, milli informasiya məkanında, Azərbaycanın formalaşmasında mühüm rolu danılmazdır.

Ümumiyyətlə, kitabxanalar tarixi inkişaf prosesində öz hamisi olan cəmiyyətə xidmət etmiş, onun informasiya tələbatını ödəmiş, informasiyanı gələcək nəsillərə ötürmək funksiyasını yerinə yetirmişdir. Bir çox ölkələrdə kitabxanaların kompüterləşdirilməsi, yeni kitabxana informasiya texnologiyalarının yaradılması və onların kitabxanalarda tətbiqi kitabxanaların yüksək inkişaf səviyyəsini təmin etmişdir.

Məlum olduğu kimi, keçmiş SSRİ məka-

nmada kitabxana işi dünya işindən təcrid edilmiş, dəyərli elmi nəzəriyyələrdən və kitabxana-informasiya texnologiyalardan məhrum olmuşdur. SSRİ dağılıdıqdan sonra kitabxanaların qarşılaşdığı maliyyə çətinlikləri kitabxanaların müasir səviyyəyə cavab verməsinə səbəb olmuşdur. Bu gün cəmiyyətimizdə baş verən yeniləşmə meyilləri kitabxanalarımızın müasirləşməsinə tələb edir. Ən başlıcası kitabxanaların yeni texnologiyaya yiyələnməsinə gətirir çıxarır.

Sosial həyatın bütün tərəflərinin informasiyalaşması, yeni informasiya texnologiyalarının müasir kompüter texnologiyasının bazası əsasında inkişafı kitabxanaşünaslıq bilikləri strukturunda da müxtəlif texnoloji istiqamətin formalaşmasına təsir göstərmişdir. Kitabxana təcrübəsində yeni istiqamət kompüter informasiya texnologiyalarının öyrənilməsi kitabxana- bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması ilə assosiasiyaya olunmağa başladı. Kitabxana-bibliografiya sahəsində çalışan nəzəriyyəçilərin, metodistlərin, təcrübəçilərin və müəllimlərin birgə səyi nəticəsində texnoloji biliklər ənənəsi kitabxana fəaliyyətində də yayılmış oldu (3. s. 48).

İstənilən texnoloji sistem az vaxt itkisinə, ilkin materialların cəmiyyət üçün vacib olan məhsullara və xidmətlərə çevrilməsinə istiqamətləndirir. Bu məqsədə nail olmaq üçün isə texnoloji sistemin tamlığının saxlanması və onun təşkili səviyyəsinin yüksəlməsi tələb olunur (1. s. 104).

Göründüyü kimi, informasiya kommunikasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsi kitabxanaların əsas funksiyalarının, təyinatının dəyişməsinə gətirib çıxarır, onları çoxfunksiyalı bir təsisatə çevirir.

Kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi nəticəsində modernləşən bu təsisat həm kitabxana, həm informasiya mərkəzi, həm də təhsil mərkəzi funksiyasını özündə birləşdirir. Bu çoxşaxəli fəaliyyət sahəsi cəmiyyətdə onun ictimai əhəmiyyətini getdikcə artırır. Məhz buna görə də kitabxanalara müasir informasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsi son dərəcə vacib bir məsələdir.

Rəngarəng kitab fonduna malik olan böyük kitabxanaların hamısında müasir informasiya texnologiyaları, avtomatlaşdırılmış kitabxana sistemləri tətbiq edilməli, elektron resurslar yaradılmalıdır. Elektron resurslar yaradılarkən kitabxanaların

profili əsas götürülməli, səthiliyə yol verilməməlidir. Ölkənin siyasi, iqtisadi, mədəni həyatına, onun tarixinə, beynəlxalq əlaqələrinə, elmi potensialına, incəsənətinə, Dağlıq Qarabağ probleminə, diasporlarımıza aid müxtəlif dillərdə mükəmməl elektron resursların hazırlanıb lokal və global şəbəkələrdə yerləşdirilməsi aparıcı kitabxanaların əsas vəzifələrindən biri olmalıdır. Qeyd edək ki, hər gün artan informasiya seli içərisində lazım olanı seçib, sistemləşdirib təyinatı üzrə qruplaşdırmaq üçün təbii ki, kitabxanaçıdan da xüsusi səriş-tə, peşəkarlıq, operativlik tələb olunur.

Respublikamızda bir çox kitabxanalar vardır ki, müasir informasiya texnologiyalarından yüksək səviyyədə istifadə edir. Bunlardan M. F. Axundov adına Milli Kitabxana, AMEA-nın Mərkəzi Elmi kitabxanasını, BDU-nun Elmi kitabxanasını, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin İşlər İdarəsinin kitabxanasını və başqalarını misal göstərmək olar.

Azərbaycan Milli kitabxanası real fəaliyyət göstərən müxtəlif funksional avtomatlaşdırılmış kitabxana sisteminə malikdir. Kitabxanaya VTLS VIRTUA proqramı alınmış və "elektron kataloq" məhz VTLS proqramında MARC 21 formatında tətbiq olunmağa başlamışdır. VIRTUA-kolleksiyaların analizində məlumat bazalarının yaradılması və interfeysin dizaynına qədər informasiyaların rəqəmli formaya çevrilməsində və əks olunmasında ən yeni texnologiyalardan istifadə edir.

AMEA-nın Mərkəzi Elmi kitabxanası da yeni kitabxana texnologiyalarının mənimsənilməsi və tətbiqi sahəsində uğurlu addımlarını atmaqdadır. Azərbaycan MEA kitabxanalar şəbəkəsinin avtomatlaşdırılmış inteqrasiyalı informasiya sisteminin (AİİS) yaradılması xarici səfirliklərə işgüzar əlaqələrini davam etdirir. Bu proqrama əsasən "İRBİS-64" avtomatlaşmış kitabxana informasiya sisteminin tədrisi MEK-in əməkdaşları üçün təşkil olunmuşdur. Kitabxana dünyanın 77 ölkəsi ilə 1000-dən artıq elmi müəssisə, kitabxanası ilə informasiya mübadiləsi aparır (7. s. 13).

BDU-nun Elmi kitabxanasında da yeni informasiya texnologiyalarının geniş və tam miqyasda tətbiqi istiqamətində planlı işlər həyata keçirilir. Kitabxana müasir kompüter avadanlıqları ilə təmin olunmuşdur. İRBİS proqramının tətbiqi Elmi

kitabxananın elektron kataloqunun lazımı səviyyədə təşkilinə şərait yaratmışdır.

Elektron kataloq səviyyəli kliyent server arxitekturası əsasında yaradılmışdır. Kliyent səviyyəsi olaraq Avtomatlaşdırılmış İşçi Yeri, Web brauzer (məsələn Internet Explorer, Opera, Netscape Navigator və s.) server səviyyəsi olaraq server əlavəsi.

Son dövrlərdə Respublikamızda təşkil edilmiş müasir tipli mədəniyyət və informasiya mərkəzlərindən biri də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin kitabxanasıdır. Bu kitabxana 2003-cü ildə Heydər Əliyevin tapşırığı ilə yaradılmışdır. Hal-hazırda kitabxanada hər cür texniki avadanlıqlarla təchiz edilmiş, müxtəlif elm sahələri üzrə ixtisaslaşmış dörd oxu zalı, on beş yerlik elektron resurslar zalı, yerlik konfrans zalı var. Prezident kitabxanası üçün daha uyğun olan "İRBİS-64-Kitabxanaların Avtomatlaşdırılma Sistemi" tətbiq edilmişdir. Bu sistemin köməyi ilə qısa müddətdə Respublikada ilk dəfə olaraq Kitabxana Avtomatlaşdırma Sisteminin imkanlarından istifadə etməklə fundamental elektron kitabxananın yaradılmasına başlanılmış, oxuculara məsafədən xidmət texnologiyası tətbiq edilmişdir.

Ünvanıylə, kitabxanaların yeni kitablarla vaxtlı-vaxtımda komplektləşdirilməsi, elektron re-

sursların alınması və abunəsi işi də kitabxana fəaliyyətinin çox vacib sahəsidir. Kitabxananın fondu nə qədər zəngin olarsa, oxucunun, istifadəçinin sorğusuna və sifarişinə uyğun, daha dəqiq informasiya vermək olar.

Bu gün hər bir kitabxana cəmiyyətin informasiyalaşdırılması prosesində fəal yardımçı olmalı, çevik informasiya mərkəzinə çevrilmək vəzifəsini yerinə yetirməlidir. Kitabxana işinə informasiya texnologiyalarının tətbiqi, kitabxanaların müasir informasiya cəmiyyətində kommunikativ rolunu və əhəmiyyətini o qədər artırmışdır ki, kitabxanasız cəmiyyətin informasiya tələbatını ödəmək mümkün deyil (6. s. 74).

Kitabxanalar bəşəriyyətin yaratmış olduğu elmi sərvətləri toplayıb, qoruyub, saxlayıb insanların istifadəsinə verməklə mədəniyyət, iqtisadiyyat, texniki biliklər və s. sahələrdə elmin tərəqqisi üçün şərait yaratmışdır və yaradacaqdır.

İradə ƏLİYEVƏ,
*Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının
baş kitabxanaçısı*

Ədəbiyyat

1. İsmayılov X.İ. Kitabxana işinin təşkili və idarə edilməsi. Bakı - 2010.
2. İsmayılov X.İ. Kitabxana İnformasiya texnologiyaları. Bakı - 2009.
3. İsmayılov X.İ. Kitabxanaşünaslıq texnoloji biliyin təkamülü kimi. "Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya" metodik və təcrübə jurnalı - 2009, №2.
4. Xələfov A.A. və Qurbanov A.İ. Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları. Bakı - 2007.
5. Abbasov S. Ölkədə Avtomatlaşdırılmış kitabxana İnformasiya sisteminin tətbiqi məsələləri. Mədəni-maarif. - 2007, №3.
6. Kitabxana biliklər cəmiyyətində. Bakı - 2006.
7. "Müasir informasiya məkanı və kitabxanalar". Respublika elmi konfransının tezisi və məruzələri. Bakı - 2010.

Резюме

В исследуемой работе рассматривается состояние, применение в библиотеках современных информационных технологий. В ней подчеркивается мысль о том, что технологический подход в библиотечной и информационной деятельности имеет как дидактическое, так и сознательное воздействие.

Summary

In researched work the condition, application in libraries of modern information technologies is considered. In her the idea that the technological approach in library and an information work has both didactic, and conscious influence is emphasized.